

УДК 94(477) «20»

РОЛЬ АРХЕОЛОГІЇ У ЖИТТІ МИХАЙЛА СІКОРСЬКОГО

Юрій ФІГУРНИЙ*orcid.org/0000-0002-6463-0920*

кандидат історичних наук,

завідувач відділу української етнології НДІУ

Анотація. У статті аналізується роль археології у житті М. Сікорського. Археологічні дослідження, у яких брав участь М. Сікорський, посприяли вивченню прадавньої історії, збереженню для наступних поколінь численних артефактів та створенню першого в Україні скансену (музею під відкритим небом).

Ключові слова: Україна; українці; М. Сікорський; археологія.

РОЛЬ АРХЕОЛОГИИ В ЖИЗНИ МИХАИЛА СИКОРСКОГО

Юрий ФИГУРНЫЙ

кандидат исторических наук,

заведующий отделом украинской этнологии НИИУ

Аннотация. В статье анализируется роль археологии в жизни М. Сикорского. Археологические исследования, в которых участвовал М. Сикорский, способствовали изучению древней истории, сохранению для последующих поколений многочисленных артефактов и созданию первого в Украине скансена (музея под открытым небом).

Ключевые слова: Украина; украинцы; М. Сикорский; археология.

ROLE OF ARCHAEOLOGY IN THE LIFE OF MYKHAILO SIKORSKYI

Yurii FIHURNYI

Candidate of Historical Sciences,

Head of the Ukrainian Ethnology Department of RIUS

Annotation. The article analyzes the role of archaeology in the life of M. Sikorskyi. The archaeological research involving M. Sikorskyi contributed to the study of ancient history, the preservation of numerous artifacts for next generations, and the creation of the first skansen in Ukraine (an open-air museum).

Key words: Ukraine; Ukrainians; M. Sikorskyi; archaeology.

© Фігурний Ю.

27 вересня 2017 р. виповнилося шість років як помер М. Сікорський – Герой України, лауреат Національної (Шевченківської) премії, заслужений працівник культури, засновник і почесний директор Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», почесний професор Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Актуальність дослідження заявленої теми полягає в тому, що, вивчаючи життєвий шлях та роль археології у житті відомого дослідника матеріальної і духовної культури українського народу М. Сікорського, тим самим намагаємось досягнути його археологічні напрацювання у вивченні прадавнього минулого України.

Наукова новизна праці полягає у розробці актуальної проблематики, яка, незважаючи на чимало публікацій з цієї теми, залишається ще недостатньо вивченою й тому потребує подальших фахових студій.

Метою дослідження є аналіз ролі археології у життєдіяльності М. Сікорського. Для досягнення поставленої мети доцільним є вирішення таких дослідницьких завдань: охарактеризувати стан досліджуваної проблематики; лаконічно окреслити життєвий шлях подвижника; проаналізувати основні здобутки М. Сікорського в археологічній царині; підвести підсумки дослідження.

Життєвий шлях та аналіз особистого внеску М. Сікорського щодо вивчення прадавнього минулого України й українців зацікавили багатьох учених. Окремі аспекти цієї проблематики висвітлювали такі дослідники: Ю. Авраменко, І. Більченко, І. Бова, Г. Бузян,

Б. Войцехівський, О. Горбовий, С. Дембіцький, Н. Дем'яненко, О. Жам, Г. Козій, О. Колибенко, В. Коцур, Ю. Легенький, Н. Лизогуб, Т. Нагайко, М. Махінчук, Л. Сога (Науменко), Д. Тетеря, В. Ткаченко, Н. Ткаченко, О. Юрченко та інші.

Джерельною базою дослідження слугують праці М. Сікорського, Ю. Асеева, Є. Махно, А. Савчука, В. Харламова, Р. Юри, а також спогади друзів, колег і громадських діячів про М. Сікорського. Зокрема: Ю. Авраменка, Л. Аврамич, Т. Богуш, Н. Бойко, Г. Бузян, П. Бутника, Г. Васько, Н. Вишаровської, В. Воловика, Н. Гаврилюк, Г. Гасек, Ц. Гехтман, Л. Годліної, В. Григоренка, О. Гудин, Ф. Дарди, С. Дембіцького, В. Дзюби, П. Довгошиї, Г. Домніча, Г. Дуди, Т. Дутки, О. Жам, Н. Заїки, М. Зачепи, А. Євсєвського, Л. Кірпікіна, А. Ковальської, О. Коломійця, Т. Косміної, Н. Костюк, Г. Красовської, Г. Лебедевої, М. Литвиненка, Л. Лиховид, Є. Лов'ягіна, В. Лялько, М. Мащенко, О. Мельника, Л. Мех, Є. Набойченка, Л. Орел, К. Поліщука, Л. Романенко, М. Сидоренка, В. Скряги, О. Тарасенка, О. Тесленко, В. Ткаченка, Н. Ткаченко, С. Убоженка, В. Хоменко, С. Чайковського, Л. Чередніченко, Н. Черней, В. Шавейко, М. Шкіри, Л. Шкіри, О. Юзвікової, П. Юркової та інших.

Аналізуючи життєвий шлях і наукові здобутки вченого, кандидат історичних наук, професор О. Колибенко зазначає, що, ставши у 1951 році директором маленького районного історичного музею, М. Сікорський працював на цій посаді 57 років (до 2008 року) і за цей час очолюваний ним заклад пройшов шлях від районного історичного музею до історико-культурного заповідника обласного підпорядкування (1979 рік), а потім – до Національного історико-етнографічного

заповідника «Переяслав» (1999 рік), який і досі є одним із найбільших заповідників України [4, с. 358].

З цим твердженням солідаризується ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України В. Коцур. Зокрема, він наголошує, що «Михайло Іванович залишив на згадку про себе 26 музеїв, які входять до духовної скарбниці Української держави, і завдяки його зусиллям та кропіткій роботі очолюваного ним колективу у співпраці з науковцями Переяслав-Хмельницького педуніверситету було розпочато складну й багаторічну роботу з вивчення, узагальнення та відродження величезних пластів історичного минулого Переяславського краю як одного з головних регіонів формування українського етносу» [5, с. 3].

Людство завжди цікавилось минулим. Зрештою, це зацікавлення допомогло і посприяло створенню археології як науки.

М. Сікорський, очоливши провінційний музей, зрозумів надзвичайну важливість археології як для розширення і збагачення музейних експозицій, так і для кращого осягнення давньої минувшини України. З цього приводу соратниця й учениця М. Сікорського, колишня завідувач науково-дослідного відділу Археологічного музею НІЕЗ «Переяслав» Г. Бузян зазначає: «Михайло Іванович Сікорський, не будучи археологом за освітою, але як дослідник за натурою та покликанням, поставив археологію на одне з чільних місць у своїх наукових дослідженнях, зробив археологічні матеріали фундаментом музейного будівництва на Переяславщині

та внаслідок цього долучився до найвідоміших археологів і краєзнавців, які будь-коли працювали на території краю, особисто зробив вагомий вклад в археологічну науку» [2, с. 139].

Ми переконані, що Михайло Іванович не лише свою закоханість в археологію зберіг у власному серці до останнього подиху, але все свідоме життя підвищував власний кваліфікаційний рівень, у тому числі в археології. Підсумком цієї титанічної роботи, як справедливо стверджують О. Колибенко і О. Юрченко, стало формування у кінці 80-х – на поч. 90-х рр. ХХ ст. Переяславської археологічної школи, фундатором якої, безсумнівно, був М. Сікорський [11, с. 118–122].

Михайло Іванович – надзвичайно багатогранна особистість, енциклопедист, який зумів поєднати у своїй діяльності музеєзнавчі, археологічні, історичні, краєзнавчі, пам'яткоохоронні та інші напрямки. Разом з тим, на нашу думку, археологія завжди залишалася у центрі наукових зацікавлень ученого, оскільки польові дослідження допомагали не лише фахово вивчати минувшину України, а й за досить короткий термін знаходити, опрацьовувати численні археологічні знахідки, що суттєво збагачували музейні фонди, а найкращі з них згодом ставали експонатами й окрасою музеїв Переяслава. Коли М. Сікорського призначили директором, перед ним поставили завдання перетворити музейний заклад, в якому на той час нараховувалося лише кілька десятків малоцінних експонатів, у потужний ідеологічний осередок, який мав пропагувати 300-річчя воз'єднання братських народів. Попри деяку підтримку партійних діячів і радянських чиновників головний тягар ліг на плечі

М. Сікорського. Михайло Іванович чудово розумів, що ювілеї дуже швидко завершуються, а музейна справа потребує постійної щоденної напруженої роботи. Він мріяв перетворити провінційний музей у великий музейний комплекс, що згодом мав стати окрасою міста з тисячолітньою історією. Археологія і польові дослідження багаті на артефакти Переяславщини зокрема й Наддніпрянщини загалом мали перевтілити його мрії на реальні здобутки. Саме тому Михайло Іванович у 1951 р. розробив перспективний план розвитку музейної справи, у якому було передбачено створення археологічного музею, музею архітектури пам'яток Переяслава XI – XII ст., історичного музею тощо [7, с. 16].

Одним із головних джерел наповнення експонатів колекцій майбутніх музеїв мали стати археологічні дослідження. Тому у наступному, 1952, році М. Сікорським було розроблено план обстеження навколишніх сіл Середнього Придніпров'я та організовано археологічну експедицію по місту Переяславу-Хмельницькому і селах району [7, с. 17].

Отже, археологія стала для М. Сікорського важливим напрямком діяльності на шляху вивчення прадавнього минулого України й творення низки музеїв (цілісного музейного комплексу) у Переяславі-Хмельницькому.

У зв'язку з цим ми можемо виокремити такі етапи археологічних студій М. Сікорського: 50-ті рр. – перша половина 60-х рр. XX ст.; середина 60-х – кінець 80-х рр. XX ст.; 90-ті рр. XX ст. – 10-ті рр. XXI ст.

Під час першого періоду відбувається становлення М. Сікорського як археолога, розуміння ним важливості археологічних досліджень минулого України

й Переяславщини та використання віднайдених артефактів для творення базових засад музейної колекції Переяславо-Хмельницького історичного музею.

Після завершення Другої світової війни у другій половині 40-х – першій половині 50-х рр. XX ст. у м. Переяславо-Хмельницькому археологічні розкопки активно вели знані радянські російські археологи: Б. Рибаків (майбутній академік і директор Інституту археології Академії наук СРСР) та М. Каргер (у майбутньому – завідувач Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР). Якщо Борису Олександровичу не пощастило зі знахідками, то Михайлу Костянтиновичу вдалося здійснити цілу низку важливих відкриттів.

О. Юрченко та О. Колибенко зазначають з цього приводу: «Під час розкопок, що проводилися експедиціями під загальним керівництвом М. К. Каргера, протягом 1949 – 1956 (з перервами) років, досліджувалися численні архітектурні об'єкти давньоруського Переяслава – залишки пам'яток його монументальної культової архітектури. Активну участь у цих дослідженнях з моменту приїзду до Переяслава приймав і молодий директор Переяславського історичного музею Михайло Сікорський та його нечисленні підлеглі. На жаль, за існуючою у той час у середовищі московських та ленінградських науковців традицією, у наукових публікаціях М. К. Каргера не відображено внесок М. І. Сікорського у виявлення та дослідження археологічних пам'яток. М. І. Сікорський першим повідомляв Каргера про виявлені ним залишки давньоруських архітектурних об'єктів чи про випадково знайдені мешканцями міста під час земляних робіт археологічні пам'ятки. Саме завдяки

його спостережливості було зафіксовано наявність плінфи та інших будівельних матеріалів давньоруського часу на місці зруйнованої дерев'яної Спаської (Преображенської) церкви. М. І. Сікорський повідомив про це М. К. Каргера, який здійснив на цьому місці розвідкове шурфування, у результаті чого було підтверджено здогад про наявність тут залишків давньоруського храму. Проведені улітку 1953 р. дослідження перевершили усі сподівання. Розкопаний храм виявився залишками одноапсидної церкви-усипальні другої половини XI ст. Це ж саме стосується ще одного храму, виявленого на території «окольного міста» Переяслава у 1953 році. Мова йде про так званий Воскресенський собор XII ст., випадково виявлений під час земляних робіт ... Залишки цього тринавового шестистовпного храму також дослідила експедиція під керівництвом М. К. Каргера, активну участь у якій брали співробітники Переяславського історичного музею на чолі з М. І. Сікорським» [11, с. 118 – 119].

На превеликий жаль, співпраця російських і українських археологів не завжди була паритетною. Пітерці дещо зверхньо відносилися до місцевих. Для них переяславці були лише підпомічниками й обслуговуючим персоналом. Маститі дослідники минувшини з метрополії не бачили у провінціалах рівних собі. Зрештою, на думку Г. Бузян, М. Каргер з часом змушений був визнати М. Сікорського як колегу-археолога [2, с. 146].

Цьому визнанню посприяли й власні археологічні відкриття М. Сікорського під час багаточисленних польових розкопок. Загальновідомо, що археолог, окрім базових знань і практичних навиків, повинен ще мати так званий фарт (везіння). Саме так пощастило з унікальними

відкриттями Г. Шліману, Б. Мозолевському та іншим археологам. Проте, на нашу думку, цей фарт не магічно-містичний дарунок якихось надприродних сил, а передусім – це відданість археолога своїй професії та впевненість у власних силах, знаннях та можливостях. Саме такі здібності допомогли М. Сікорському у 1954 р. зробити з колегами-археологами дуже цікаві відкриття.

З цього приводу надамо слово М. Сікорському: «Згадаймо тільки одне унікальне поховання черняхівської культури II–IV ст. н. е., розкопане в Переяславі-Хмельницькому влітку 1954 року. Майже три роки проводили обстеження Переяславського могильника, що становить одну з найцікавіших ранньослов'янських пам'яток України. На площі понад 1300 м² виявлено 42 поховання черняхівського типу з тілопаленням і тілопокладенням. Основну групу речей у похованнях становить гончарний посуд різних форм (горщики, миски, глечики, чаші). Траплялися також скляні посудинки, кістяні гребінці, намисто зі скла та сердоліку, бронзові пляшки тощо. І ось, коли було прийнято рішення про закінчення робіт на могильнику, то на прощання було закладено траншею 10x1,5 м. Керівники археологічної експедиції уже зібралися виїжджати до Києва. І саме тут раптом нам пощастило! Ми з групою робочих продовжували роботи. Перед заходом сонця, у суботній літній день, на глибині 3,5 метра було виявлено унікальне поховання світового значення. У головах тут лежав кістяний гребінець і стояла велика тривуха ваза з лискованою поверхнею, вкрита сітчасто-ромбовим орнаментом. У ній знайдено скляну чашу слов'янського походження (поки

що єдину), збоку дві миски, на лобі небіжчика була пов'язка зі шкіри, на грудях лежали скляні шашки. Шашок 22, з них 11 білих і 11 чорних. Вони мають вигляд опуклих зверху скляних кружалець діаметром близько 1 см. Були покладені в дерев'яну скриньку, від якої збереглися лише прослідки дерева та бронзові окуття й дужки від кришки. Біля колін виявлено бронзову фібулу, сердоликову намистину, залізні остроги, наконечник стріли, ніж із прослідками дерев'яного руків'я, на пальцях срібні персні. Біля ніг стояли дві великі миски з кістками курки, риби й великого барана та перевернутий догори дном кубок. Ці експонати поховання, як музика світу стародавніх і уже зниклих цивілізацій, дарує радість сьогодення людям» [7, с. 17–18].

З часом крок за кроком українська археологія відновила свій вагомий потенціал, і монополія російських археологів на розкопки в Україні була ліквідована. Так, О. Юрченко та О. Колибенко стверджують: «На початку 60-х рр. ХХ ст. відбувся практично повний перехід справи дослідження археологічних пам'яток Переяславщини у руки вітчизняних фахівців. Якщо до цього археологічні розкопки на Переяславщині здійснювали переважно експедиції (часто об'єднані) під керівництвом науковців з Москви та Ленінграда, то з початку 1960-х рр. цим, як правило, займалися експедиції під керівництвом дослідників з Києва та Переяслава-Хмельницького. Науковці, що працювали у цей час, зробили величезний внесок у справу археологічного вивчення цього регіону... Слід відзначити, що з кінця 50-х – початку 60-х рр. ХХ ст. М.І. Сікорський став постійним автором і співавтором численних публікацій з археологічної тематики, у яких він

оприлюднював матеріали археологічних досліджень на території Переяславщини, часто у співавторстві з таким вченими, як: Ю.С. Асеев, Є.В. Махно, А.П. Савчук, В.О. Харламов, Р.О. Юра. Разом з М.І. Сікорським всі ці дослідники зробили значний і неоціненний внесок у вивчення археологічних старожитностей Переяславщини. Саме вони започаткували низку важливих напрямків у археологічному дослідженні різноманітних пам'яток цього регіону. Це стосується не тільки розкопок на території Переяслава, але й планомірного цілеспрямованого обстеження заплави р. Дніпро, яка з кінця 50-х рр. готувалася до затоплення Канівським водосховищем, розкопок курганів, розвідок різночасових археологічних пам'яток у долині р. Трубіж та центральній Переяславщині» [11, с. 119–120].

У середині 60-х рр. ХХ ст. розпочинається другий етап у життєдіяльності М. Сікорського-археолога, який тривав майже до кінця 80-х рр. ХХ ст. Це було пов'язано зі створенням і розбудовою першого в Україні скансену (музею просто неба). Цей неповторний проект потребував великих зусиль та багато часу. Тому археологічні дослідження (експедиції, розкопки, розвідки тощо) поступово відійшли на другий план. Але, незважаючи на пошук експонатів, облаштування місця для музею на Татарській горі, величезну організаційну, пошукову, наукову та реставраційну роботу, Михайло Іванович не забував і про археологію, оскільки археологічні дослідження допомагали суттєво розширювати фондів зібрання та створювати нові цікаві експозиції як, наприклад, пізньопалеолітичне житло мисливців на мамонтів із села Добраничівка Яготинського району Київської області.

Саме там у 1953 та у кінці 60-х – на початку 70-х рр. XX ст. пошукова експедиція Інституту археології АН УРСР під керівництвом І. Підоплічка та І. Шовкопляса проводила розкопки, у яких у 1967 році взяли участь М. Сікорський, М. Жам та Є. Харін. На думку Г. Бузян, участь музейників у розкопках, окрім наукового інтересу та практичного сприяння, мала на меті вивчення перспектив музеєфікації унікального археологічного об'єкта, що того ж року було й зроблено, три ями з кістками мамонтів були перевезені монолітом з місця розкопок до Переяслава, встановлені в Музеї народної архітектури та побуту й перекриті павільйоном [2, с. 153].

Г. Бузян наголошує, що у 60-х – на початку 70-х рр. XX ст. М. Сікорський з однопдумцями (А. Савчуком, М. Шавейком, М. Жамом) активно проводили дослідження курганів. Зокрема, ними було розкопано курган Ємцева могила біля села Єрковець, де відкрито два поховання бронзового віку, одне з яких колективне, в одній великій могильній ямі знайдено кістяки трьох небіжчиків, тіла яких було посипано вохрою. Поблизу села Харківців досліджено два кургани, під насипом одного з них (курган Урашня) виявлено дитяче поховання епохи бронзи [2, с. 152].

Ми хочемо відзначити, що у перший період своєї археологічної діяльності (50-ті – перша половина 60-х рр. XX ст.) дослідник опублікував одноосібно дві праці, у співавторстві – три дослідження та подав археологічні наукові звіти до Інституту археології Академії наук УРСР (далі – АН УРСР): один звіт одноосібно й один у співавторстві. Тоді як на наступному етапі археологічних студій, а саме у другій половині 60-х – 80-х рр. XX ст.,

М. Сікорський оприлюднив одноосібно теж два дослідження, а у співавторстві вже вісім праць. Також дослідник разом із колегами-археологами подав тринадцять археологічних наукових звітів, що наразі зберігаються у науковому архіві Інституту археології НАН України. Під час завершального періоду зацікавлення археологією М. Сікорський одноосібно й у співавторстві оприлюднив близько півтора десятка праць, прямо й опосередковано дотичних до досягнення минувшини України. Цей аналіз наукового доробку М. Сікорського було здійснено, завдячуючи дослідженням старшого наукового співробітника науково-дослідного відділу Меморіального музею Г. С. Сковороди НІЕЗ «Переяслав» І. Більченко [1, с. 207–213] та старшого наукового співробітника, завідувача науково-дослідного сектору «Музей М. М. Бенардоса» НІЕЗ «Переяслав» В. Ткаченка [10, с. 309–314].

Завдяки археології М. Сікорський познайомився з багатьма відомими дослідниками історичної минувшини, такими як Ю. Асеев, В. Баран, В. Гончаров, М. Каргер, Є. Махно, П. Раппопорт, Б. Рибаків, А. Савчук, В. Харламов, І. Шовкопляс, Р. Юра та іншими вченими.

З деякими з них професійні стосунки згодом трансформувалися у міцну чоловічу дружбу. Ось так про першу зустріч і подальші взаємовідносини з М. Сікорським розповідає В. Баран: «За часів СРСР, приблизно років тридцять тому, Михайло Сікорський прочитав мою працю, присвячену археології, і прислав за мною машину до м. Києва. Сікорський тоді працював над створенням нової експозиції Музею хліба, де був окремо виділений археологічний відділ. Спочатку Михайло Іванович показав мені цю експозицію, потім провів екскурсію

по всьому Музею хліба, а згодом ми оглянули всю величезну територію Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці. Потім я ще декілька разів їздив до м. Переяслава-Хмельницького уточнювати якісь історичні моменти, безпосередньо пов'язані з археологічними пам'ятками Переяславщини та з нашою минувшиною. У приватних розмовах зі мною Михайло Іванович щиро і заповзято розповідав мені, як він створював Музей, як рятував від знищення пам'ятки української традиційної народної архітектури та са-кральні об'єкти (церкви, дзвіниці, церковні атрибути тощо). Загалом Михайло Сікорський був дуже освічений чоловік, інтелектуал, патріот та надзвичайно любив Україну й українську матеріальну і духовну культуру. Ось тому він намагався зберегти етнокультурні пам'ятки нашого народу» [3].

Також ми хочемо виокремити аналітичну працю, підготовлену М. Сікорським у співавторстві з Д. Швидким «На землі Переяславській», опубліковану у Києві у 1971 р., дещо згодом, у кінці 80-х рр. ХХ ст., вона була перевидана. Зокрема, у перших двох її частинах – «На зорі історії» та «Переяславщина за доби Київської Русі» – М. Сікорський, використовуючи власні археологічні напрацювання, досить таки ґрунтовно й об'єктивно охарактеризував прадавню та ранньосередньовічну історію Середньої Наддніпряниці загалом й Переяславщини зокрема [9, с. 9–42].

У заключний період свого життя, у 90-х рр. ХХ ст. – 10-х рр. ХХІ ст., у зв'язку з похилим віком Михайло Іванович вже не міг активно займатися археологічними дослідженнями. Але, незважаючи на це, він у співавторстві з Є. Махно

оприлюднив одну наукову статтю з археологічної тематики [6].

Разом з тим, володіючи величезним масивом знань з археології Середньої Наддніпряниці, М. Сікорський публікує своє бачення минулого й історичних та етнокультурних процесів на теренах України у багатьох аналітичних студіях, зокрема у науковій праці «Музеї землі Переяславської» [7].

Також дослідник у низці своїх публікацій, присвячених як створенню НІЕЗ «Переяслав» загалом, так і розбудові Переяславського скансену й археологічного музею зокрема, осмислював роль археології, археологічних досліджень й археологічних музейних зібрань для об'єктивного і фахового осягнення прадавнього минулого України [8].

Наостанок ми хочемо навести думку учениці й колеги М. Сікорського Г. Бузян щодо шанобливого ставлення Вчителя до археології і збереження для наступних поколінь артефактів, прямо й опосередковано пов'язаних із прадавнім минулим України: «М. І. Сікорський насамперед був практиком-музеезнавцем. Перший музей, куди в обов'язковому порядку він приводив гостей міста, – це археологічний. Були помітні особливі почуття й переживання Михайла Івановича, адже кожен експонат музею, створеного ще в кінці 1950-х років, викликав ностальгічні спогади про роки досліджень й законну гордість першовідкривача. Оригінальний і незвичний задум талановитого музейника – створення археологічного розділу в музеї-скансені – Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці – досі викликає подив і повагу своєю неординарністю й масштабністю. Різноманітність і несподіваність музеезнавчих

рішень: від перенесених монолітом археологічних об'єктів до їх реконструкцій у натуральну величину, – були оцінені й фахівцями, і звичайними відвідувачами» [2, с. 157–158].

Таким чином, у житті та науковій діяльності М. Сікорського археологія відіграла визначну роль. Археологічні дослідження, у яких брав участь М. Сікорський, посприяли вивченню прадавньої історії, збереженню для наступних поколінь численних артефактів та створенню першого в Україні скансену (музею під відкритим небом). М. Сікорський, унікальна особистість, енциклопедист, поєднав у своїй багатогранній діяльності музейознавчі, археологічні, історичні, краєзнавчі, пам'яткоохоронні та інші наукові напрямки. Разом з тим, на нашу думку, археологія завжди залишалася у центрі зацікавлень дослідника, оскільки польові дослідження допомагали не лише вивчати минувшину України, а й за досить короткий термін знаходити, опрацьовувати численні археологічні знахідки, що суттєво збагачували музейні фонди, а найкращі з них згодом ставали експонатами й окрасою музеїв Переяслава. Нами виокремлено такі етапи археологічних студій М.І. Сікорського: 50-ті – перша половина 60-х рр. ХХ ст.; середина 60-х – кінець 80-х рр. ХХ ст.; 90-ті рр. ХХ ст. – 10-ті рр. ХХІ ст. Під час першого періоду відбувається становлення М. Сікорського як археолога, розуміння ним важливості археологічних досліджень минулого України й Переяславщини та використання віднайдених артефактів для творення базових засад музейної колекції Переяслав-Хмельницького історичного музею. У середині 60-х рр. ХХ ст. розпочинається другий етап у життєдіяльності

М. Сікорського-археолога, який тривав майже до кінця 80-х рр. ХХ ст. Це було пов'язано зі створенням і розбудовою першого в Україні музею просто неба. Цей неповторний проект потребував великих зусиль та багато часу. Тому археологічні дослідження (експедиції, розкопки, розвідки тощо) поступово відійшли на другий план. У заключний період свого життя, у 90-х рр. ХХ ст. – 10-х рр. ХХІ ст., у зв'язку з похилим віком Михайло Іванович вже не міг активно займатися археологічними дослідженнями, тому, володіючи величезним масивом знань з археології Середньої Наддніпрянщини, він оприлюднює своє бачення минулого й історичних та етнокультурних процесів на теренах України у багатьох аналітичних працях.

Михайло Іванович ніколи не соромився вчитися й підвищувати свій фаховий рівень. Комунікабельність, відкритість, щирість, приязність допомагали йому знаходити собі не просто знайомих, а передусім друзів і однодумців. Одним із таких і став археолог В. Баран. Володимир Данилович розповідав Михайлу Івановичу про свої дослідження, знахідки та плани на майбутнє. У свою чергу М. Сікорський знайомив В. Барана з унікальними музеями й музейними зібраннями Переяслава. Врешті-решт, ця співпраця дуже допомогла видатним українським дослідникам у пошуку і збереженні визначних пам'яток матеріальної і духовної культури України.

Отже, М. Сікорський все своє свідоме життя присвятив пошуку і збереженню визначних пам'яток матеріальної та духовної культури України від прадавніх часів до сьогодення. Поєднавши археологію, історію, етнографію, музейознавство, краєзнавство, культурологію тощо,

він створив унікальний так званий «Переяславський скарб» – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» – своєрідний пам'ятник усім тим, хто жив, живе і буде жити на українських землях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Більченко І. Науковий доробок М. І. Сікорського / І. Більченко // Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: колективна монографія, присвячена 90-річчю з дня народження М. І. Сікорського. – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». – 2013. – С. 207–213.

2. Бузян Г. М. І. Сікорський – археолог / Г. Бузян // Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: колективна монографія, присвячена 90-річчю з дня народження М. І. Сікорського. – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». – 2013. – С. 139–184.

3. Записано Фігурним Ю. С. 27.04.2017 р. від мешканця м. Києва Барана Володимира Даниловича, 1927 р.н.

4. Колибенко О. В. Пам'яті Михайла Івановича Сікорського / О. В. Колибенко // Наукові записки з української історії: зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 27. – С. 358–359.

5. Коцур В. П. Назавжди у пам'яті вічних поколінь / В. П. Коцур // Наукові записки з української історії: зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 27. – С. 3.

6. Махно Е. В. Анты и черняховская культура / Е. В. Махно, М. И. Сикорский // VI Международный конгресс славянской археологии: тезисы докладов советской делегации. – М.: Наука, 1990. – С. 51–54.

7. Сікорський М. І. Музеї землі Переяславської / М. І. Сікорський. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2004. – 40 с.

8. Сікорський М. І. Національний історико-етнографічний заповідник

«Переяслав» / М. І. Сікорський // Пам'ять століть. – 2008. – № 1–2. – С. 69–119.

9. Сікорський М. І. На землі Переяславській / М. І. Сікорський, Д. Т. Швидкий. – К.: Наук. думка, 1971. – 208 с.

10. Ткаченко В. До 85-річчя Михайла Івановича Сікорського / В. Ткаченко // PEREYASLAVICA: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: збірник наукових статей. – 2009. – Вип. 3 (5). – С. 309–314.

11. Юрченко О. Михайло Сікорський – засновник Переяславської археологічної школи / О. Юрченко, О. Колибенко // Краєзнавство. – 2013. – № 4. – С. 118–122.

REFERENCES

1. BILCHENKO, I. (2013). Scientific Heritage of M. Sikorskyi. In: *Mykhailo Sikorsky: A Creator of History and Keeper of Time. A Collective Monograph Devoted to M. Sikorskyi's 90th Birth Anniversary*. National Historical and Ethnographic Reserve "Pereyaslav", pp. 207–213. [in Ukr.]

2. BUZIAN, H. (2013). M. Sikorskyi as an Archaeologist. In: *Mykhailo Sikorsky: A Creator of History and Keeper of Time. A Collective Monograph Devoted to M. Sikorskyi's 90th Birth Anniversary*. National Historical and Ethnographic Reserve "Pereyaslav", pp. 139–184. [in Ukr.]

3. Recorded by Fihurnyi Yu. on Apr 27, 2017 from the Words of Volodymyr Baran, a Resident of Kyiv, Born in 1927. [in Ukr.]

4. KOLYBENKO, O. (2011). In Memory of Mykhailo Sikorskyi. *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii: zbirnyk naukovykh statei*. (Scientific Proceedings in Ukrainian History: Collected Scientific Works), Vol. 27. Pereiaslav-Khmelnyskyi, pp. 358–359. [in Ukr.]

5. KOTSUR, V. (2011). Forever in the Memory of Eternal Generations. *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii: zbirnyk naukovykh statei*. (Scientific Proceedings in Ukrainian History: Collected Scientific Works), Vol. 27. Pereiaslav-Khmelnyskyi, p. 3. [in Ukr.]

6. MAKHNO, E., SIKORSKYI, M. (1990). Antes and Chernyakhiv Culture. In: VI

Mezhdunarodnyi kongress slavyanskoi arkhologii: tezisy dokladov sovetskoi delegatsii. (The 6th International Congress of Slavic Archaeology: Abstracts of the Soviet Delegation Reports). Moscow: Nauka, pp. 51–54. [in Rus]

7. SIKORSKYI, M. (2004). *Museums of Pereiaslav Land*. Nizhyn: Aspekt-Polihraf, 2004, 40 p. [in Ukr.]

8. SIKORSKYI, M. (2008). National Historical and Ethnographic Reserve “Pereyaslav”. *Pamiat stolit* (Memory of the Centuries), (1–2), pp. 69–119. [in Ukr.]

9. SIKORSKYI, M., SHVYDKYI, D. (1971). *In Pereiaslav Land*. Kyiv: Naukova dumka,

208 p. [in Ukr.]

10. TKACHENKO, V. (2009). Celebrating the 85th Anniversary of Mykhailo Sikorskyi. *PEREYASLAVICA: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnografichnoho zapovidnyka “Pereiaslav”: Zbirnyk naukovykh statei.* (PEREYASLAVICA: Scientific Proceedings of the National Historical and Ethnographic Reserve “Pereyaslav”), Vol. 3 (5), pp. 309–314. [in Ukr.]

11. YURCHENKO, O., KOLYBENKO, O. (2013). Mykhailo Sikorskyi: The Founder of the Pereiaslav Archaeological School. *Kraieznavstvo*, (4), pp. 118–122. [in Ukr.]

Yu. Fihurnyi

Role of Archaeology in the Life of Mykhailo Sikorskyi

Abstract

The article analyzes the role of archaeology in the life of M. Sikorskyi. The archaeological research, in which the scientist participated, helped to study ancient history, preservation of numerous artifacts for next generations, and creation of the first skansen in Ukraine. M. Sikorskyi was a unique personality – an encyclopedist, who combined in his multifaceted activity museum studies, archaeological, historical, ethnographic, memorial, and other scientific directions. Archaeology always remained in the center of his interests, since field research helped not only to study the past of Ukraine but also to find, in a rather short period of time, artifacts that have greatly enriched museum funds, the best becoming exhibits and decoration in the museums of Pereiaslav. We have identified the following stages of M. Sikorskyi's archaeological studies: the 1950s – the first half of the 1960s; the mid-1960s – late 1980s; the 1990s – 2010s. During the first period, M. Sikorskyi established himself as an archaeologist; his understanding of the importance of archaeological research was formed. The second stage relates to the creation and development of the first skansen in Ukraine (an open-air museum). This unique project was very effort- and time-consuming. Therefore, archaeological research (expeditions, excavations, exploration, etc.) gradually receded into the background. In the final period of his life, in the 1990s–2010s, due to his age, Mykhailo Sikorskyi was no longer able to actively engage in archaeological research. Therefore, having a vast array of knowledge on the archaeology of the Middle Dnieper, he published his vision of the past, as well as historical and ethnocultural processes taking place in Ukrainian terrains, in a number of analytical works.